

Konstantinović

Danas

UTORAK, 12. JUN 2018.

S P E C I J A L

na Stenfordu

Stanford University

SUNetid Login

Stanford | Center for Russian, East European and Eurasian Studies

Search this site...

Academics ▾ Admissions ▾ For Students ▾ Events ▾ People ▾ About ▾

Events

Upcoming Events

Past Events

Event Series

Dallin Lecture

Stanford-Berkeley Conference

Event Media

Join Our Mailing List

Province without Borders: Konstantinović in the World

MAY 25, 2018 - 12:00PM TO 1:30PM

ENCINA HALL WEST, ROOM 219

OPEN TO STANFORD AFFILIATES.

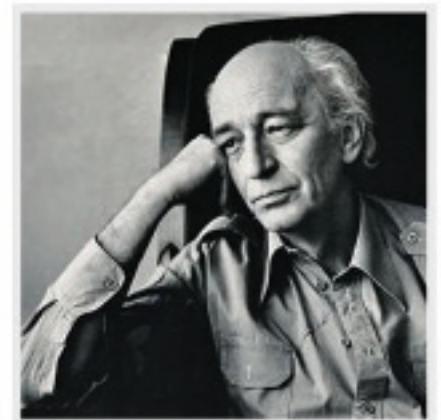
RSVP REQUESTED.

Radomir Konstantinović (1928-2011) was a towering figure in post-WWII Yugoslav and Serbian literature. Most well-known for his *The Philosophy of Province* (*Filosofija palanke*, 1969), he published a series of experimental novels in the 1950s (*Exitus* was published in English translation in 1966), and turned to essays and philosophical prose in the 1960s. He followed his scathing critique of Serbian nationalism in *The Philosophy of Province*, which very poignantly anticipated the violence of the 1990s, with an eight-volume work of literary criticism *Being and Language in the Experience of Poets in Serbian 20th Century Culture*. During the wars of the 1990s, he was an outspoken critic of Slobodan Milošević's regime. Radivoj Cvetičanin, the author of *Konstantinović: A Chronicle* will speak about this author's life; Branislav Jakovljević, a co-translator and editor of *The Philosophy of Province*, will address the relevance of this work for present-day xenophobic and isolationist politics in Europe and the US; and Branka Arsić will comment on Konstantinović's late novel *Descartes's Death* and his final book, dedicated to his friendship with Samuel Beckett.

Branka Arsić is the Charles and Lynn Zhang Professor of English and Comparative Literature at Columbia University. Professor Arsić specializes in literatures of the 19th century Americas and their scientific, philosophical and religious contexts. She is the author, most recently, of *Bird Relics: Grief and Vitalism in Thomas Mann* (Harvard University Press, 2016), which was awarded the MLA James Russell Lowell prize for the outstanding book of 2016.

Radivoj Cvetičanin is an author and journalist, who has written for several leading newspapers and magazines in Serbia (and the former Yugoslavia). He co-founded the independent daily, "Danas," where he served as a columnist and director. Before and during the dissolution of Yugoslavia and civil war in 1990s, he was an active member of anti-war and anti-Milošević movements. In 2017, he published *Konstantinović: Chronicle*, a comprehensive biography of Serbian writer and philosopher Radomir Konstantinović, a controversial figure, who is considered to be the most important writer and thinker in modern Serbian literature.

Branislav Jakovljević is Associate Professor and Department Chair of Theater and Performance Studies (TAPS) at Stanford University. He is the author of *Alienation Effects: Performance and Self-Management in Yugoslavia 1945-1991* (University of Michigan Press 2016), winner of ATHE Outstanding Book Award, and, most recently, *Frozen Donkey and Other Essays* (Smrznuti magarac i drugi eseji, Links, Belgrade 2017).

Najava razgovora o Radomiru Konstantinoviću na službenom sajtu Univerziteta Stenford. Učesnici panela Branka Arsić, profesorka sa Kolumbije iz Njujorka, Radivoj Cvetičanin, autor knjige *Konstantinović. Hronika*, i Branislav Jakovljević, profesor sa Stenforda

CREEES Center for Russian, East European &

PRVI KORAK

Razgovor o tome da „Radomira Konstantinovića prebacimo preko Okeana“ počeo je prošlog leta – dok je Branislav Jakovljević čitao moju još sasvim svežu knjigu „Konstantinović. Hronika“.

Jakovljević je profesor na Stenfordu, šta više šef departmana za izvođačke umetnosti; postojani je konstantinovićevac, u dobrom smislu te reči, a pored toga on već ima iskustva u promociji Konstantinovićevo delo na strani – pre nekoliko godina bio je suorganizator i učesnik dosad sigurno najvećeg međunarodnog skupa o piscu „Filosofije palanke“ u Beču. Stenford, kao vodeći američki univerzitet, izgledao nam je kao cilj vredan svakog truda. Odlična okolnost je bila ta da je profesor na Stenfordu i Pavle Levi, rođeni Beogradanin, koji između mnogih svojih različitih interesovanja ima i vrlo intenzivno za Konstantinovića. Kao direktor Stenfordovog Centra za istočne studije spremno je prihvatio inicijativu. Vrlo rado, takođe, pozivu se odazvala i Branka Arsić, profesorica sa Kolumbija univerziteta iz Njujorka, u neku ruku već zvezda literarnih američkih krugova, nekad vrlo bliska sa Konstantinovićem, i sigurno jedna od najvećih njegovih intelektualnih simpatija. Razgovor je formatiran kao nešto što sam ja uvek zvao Kolokvijum, Branislav Jakovljević tribina, a Branka Arsić panel.

Tako smo se 25. maja 2018. obreli u Encina holu ovoga prostranog Univerziteta da pred zainteresovanom grupom stenfordovaca govorimo o piscu čija se vitalnost uvek iznova potvrđuje. Na zvaničnom sajtu Stenforda događaj je, naime, najavljen pod naslovom: „Provincija bez granica: Konstantinović u svetu“, što je ukazivalo na to da je poželjna aktuelizacija Konstantinovićevo mišljenje. Jakovljević je otvarajući razgovor napomenuo da je neposredni povod za susret moja knjiga, a da su naše uloge podeljene tako da ja osvetlim u bitnim crtama Konstantinovićevo život i njegov svet ideja i pogleda; da on govori o „Filosofiji palanke“ i s njom u vezi o ksenofobiji i zatvaranjima u savremenom svetu, dok je Branka Arsić imala da ukaže na kasnog Konstantinovića, što pre svega znači osvrst na „Dekartovu smrt“ i „Beket prijatelj“.

Pitanja u debati išla su ka jeziku i Konstantinoviću, Konstantinoviću i savremenim društvenim i političkim fenomenima kao što je trampizam, te o odnosu Konstantinovića i Beketa.

U ovome dodatku donosimo ono što su govorili panelisti. Branka Arsić i Branislav Jakovljević odlučili su da svoje intervencije pikažu kroz naknadnu e mail prepisku: tako se obezbeđuje autorska preciznost interpretacije. Ključna stvar koju ja vidim u ovome procesu jeste ta da je napravljen prvi korak na američku intelektualnu scenu koju će trebati dalje osvajati kad uskoro (prema planu) bude objavljena „Filosofija palanke“ na engleskom, o čemu se kao koprevođač i urednik stara upravo prof. Jakovljević.

Poseban događaj na samome događaju bilo je jedno Beketovo pismo Konstantinoviću, o čemu čitajte na stranim 6. i 7. ovoga dodatka.

R.C.V.

Posebno izdanje lista Danas

Konstantinović na Stenfordu

Izdavač: Dan Graf d.o.o.; Korektura: Marjana Stevanović. Fotografije: Lična arhiva i Michael Daniel Bregler. Prelom: Zoran Spahić.

Piše: Radivoj Cvetičanin

Ksenofobija, zatvorenost, izolacionizam, strah od Sveta – to su Konstantinovićeve teme iz „Filosofije palanke“, i to su teme današnjih zatvorenih društava. Ili, društava koja se zatvaraju. Konstantinovićeve „Filosofija palanke“ najavila je evo dolazak i trijumf tog duha zatvorenosti, duha palanke, čak i ovde, u ovu zemlju, koju on, inače, nikada nije posetio. Anticipirala je i jednu vašu realnost koju je malo ko mogao predvideti. Krizu kolektivne svesti i vreme samoobmana.

Vitalnost Konstantinovićevo mišljenje: Radivoj Cvetičanin na ulazu u Encina hol stenfordskog univerziteta

Analize

DA LI JE TRAMPIZAM IZRAZ DUHA PALANKE?

Pisao je protiv barbarogenija onda kad su tradicionalne i konzervativne književne struje forsirale upravo taj projekat naše navodno čedne, nepotrošene civilizacije – mlade rase – koja će spasiti umorni zapadni svet. Spasiti svet varvarstvom! Izazov je za mene pitanje šta bi autor „Filosofije palanke“ rekao za Trampa i trampizam? Da je Tramp barbarogenije? A trampizam izraz duha palanke?

Radomir Konstantinović nije voleo biografije. Najopštije rečeno, nalazio je da ostaju na površini stvari. Ova estetička skepsa ipak me nije odvrtila od namere da napišem njegovu biografiju, „Konstantinović. Hronika“, koje eva i pred vama. Reći ću vam i zašto.

Imao sam pred sobom slučaj Maksa Broda i Franca Kafke. Kafka je bio sklon tome da uništava svoje rukopise, ali ih je Maks Brod – Kafkin intimus – sklanjao u stranu, i tako ih protivno piševoju nameri sačuvao za svetsku kulturu. I ono što je za nas ovde najvažnije, uradio je izvanrednu biografiju autora „Procesa“.

Moja odluka da napišem Konstantinovićevo biografiju uprkos njegovog zlovolji grosso modo ima analogiju u spomenutom slučaju. Reč je o jednoj višoj odanosti koja služi istini i javnom dobru pre nego ograničenoj individualnoj volji. Ove dve reči, Higher loyalty, već nedeljama imaju snažan eho u Sjedinjenim Državama, jednim dođuše sasvim drugim povodom (mislim na knjigu Džejsma Komija Higher Loyalty). Ali, reč je o sličnom stavu, ako već ne i o sličnom idealizmu, i nisam sasvim siguran šta bi na sve to rekao junak moje knjige. Za sebe znam da sam tu negde, u tom patosu više odanosti, tražio oslonce za svoj rad.

Na sreću, nalazio sam ih i u pukotinama naizgled granitno tvrde anti-biografske Konstantinovićeve pozicije. Govorio je, naime, protiv biografija, a komentarišući svoju prepisku sa Beketom, u knjizi „Beket prijatelj“, ispisao je stranice i stranice auto-

biografskog teksta. Sladostrasno je ispisivao i kratke biografije pesnika u svojoj osmotomnoj grandioznoj studiji „Biće i jezik“, o njih preko stotinu. Uzgred da kažem: bio je majstor u tome; posebno da dočara dramske trenutke iz njihovih života.

Ja nisam tražio tu, recite, dramu u njegovom životu i delu, niti bilo koju vrstu ekstravagancije, nisam zapravo tražio ništa sa predumišljajem. Imao sam naravno cilj, ali nisam imao tezu. Tražio sam činjenice, maksimum maksimuma, i priču koja može da ih razgovetno i zanimljivo poveže. Zato sam knjigu i nazvao „Hronika“. Ta oznaka me je oslobodila svega ostalog osim starog dobrog pozitivizma, datog u jednom modernijem pakovanju story-tellinga. Bio sam iznenađen kad je jedan recenzent moje knjige rekao da je ona možda, više od svega, roman. Uključio je u obrazloženje postmodernizam, jer da se i dokumentarna proza – što bi trebala biti moja knjiga – u ključu postmodernizma može čitati kao fiktionalna proza. Uveren sam, međutim, da ne može. Ako sam od nečeg bežao, dok sam radio „Konstantinović. Hronika“ bežao sam od romansirane biografije. Pre neku godinu imali smo prilike čitati tako nešto o Martinu Hajdegeru i Hani Arent („Martin i Hana“). Moj rad nema dirne tačke sa takvim prosedeima. Ali, dok sam pisao „Hroniku“ imao sam u vidu, na primer, kapitalnu biografiju „Selindžer“ (Dejvid Šilds, Šejn Salerno), ili čak blokbastrer ovašnjeg, stenfordskog vašeg profesora Nila Fergusona, „Kisindžer. Idealist“. To su bili neki od mojih putokaza.

A sad ipak na predmet razgovora: ko je bio Radomir Konstantinović kao ličnost, šta je bio kao pisac, šta kao filozof i mislilac?

Rođen je u doba Velike depresije čija se strašna senka nadvijala i nad malom evropskom državom koja se tad zvala Kraljevina Jugoslavija. U školu je pošao kad je u Beloj kući predsednik bio Frenklin Delano Ruzvelt, kad je u Berlinu kancelar i vođa Trećeg Rajha Adolf Hitler, a u Moskvi šef Sovjetskog Saveza komunistički tiranin Josif Staljin. Stradanja miliona ljudi i Drugi svetski rat obeležile Konstantinovićevo mladost; ništa manje i njegovo potonje stvaralaštvo. Njegova prva tri romana svojevrсна su ratna trilogija. Ratne slike nikad nisu bledele iz njegovog sećanja, mučile su i pritiskale njegovu savest. Nalazio sam u njegovim dnevniciim beleškama – pisanim mnogo godina posle rata – zapise o tome da je sa balkona kuće krišom gledao kako odvode u logore njegove razredne drugove Je-

jasno – nisu samo srpski. Ksenofobija, zatvorenost, izolacionizam, strah od Sveta – to su Konstantinovićeve teme iz „Filosofije palanke“, i to su teme današnjih zatvorenih društava. Ili, društava koja se zatvaraju. „Istorija nas je zaboravila kao u neakvoj svojoj rasejanosti“. Ova divna rečenica iz ove knjige koja je uznemirujuće vitalna – a napisana je pre pedeset godina – ova rečenica, dakle, o istoriji koja nas polako zaboravlja, stoji kao opomena, za sve, i svuda. Konstantinovićeve „Filosofija palanke“ najavila je evo dolazak i trijumf tog duha zatvorenosti, duha palanke, čak i ovde, u ovu zemlju, koju on, inače, nikada nije posetio. Anticipirala je i jednu vašu realnost koju je malo ko mogao predvideti. Krizu kolektivne svesti i vreme samoobmana. Na ovom našem kolokvijumu to će, koliko znam, biti predmet šire analize profesora Jakovljevića.

Da završim o ratu kao o Konstantinovićevoj literarnoj i ljudskoj opsesiji. U sporadičnom dnevniku

vre. Džeki Rubenović, „debeli Džeki“, držao je pod ruku svoju baku i nosio stoličicu, da joj podmetne da sedne kad se umori. Na izvestan način temu holokausta dodirnuo je u svom romanu-eseju „Ahasver ili traktat o pivskoj flaši“. Rat će obeležiti i njegovu starost: devedesetih godina prošlog veka najpre rat u vreme raspada Jugoslavije, i potom NATOvo bombardovanje Srbije. Nije voleo pojam angažovani intelektualac, ali kad je Miloševićev srpski radikalizam isprednjačio u rušenju Jugoslavije, napustio je sjajnu izolaciju književnika, i stupio u otvorenu društvenu arenu. Predvodio je, 1992, pacifistički „Beogradski krug“, grupu intelektualaca, poznatiju po antiratnim tribinama „Druga Srbija“. Čuvali su čast nacije. U tom krugu bilo je, svako na svoj način, i ovo troje nas, prisutnih.

„Ako vas neko pita šta je Druga Srbija, recite da je to ona Srbija koja se ne miri sa zločinom“, rekao je Konstantinović u jednom intervjuu. Dao je tako većitu definiciju tog pokreta. Veruje se da je ime „Druge Srbije“ došlo iz paralele sa „Andere Deutschland“, koja je, kako znate, postojala kao tračak svetlosti u nacističkoj Nemačkoj. Konstantinović se, naime, nije ustezao da govori o srpskom nacizmu koga je tad, devedesetih, u balkanskom ratu, uhvatio na delu. Označavao ga je i rečju čudovište. Posebnu empatiju ispoljavao je nad strašnom sudbinom Sarajeva. Konstantinović je o srpskom nacizmu pisao dve decenije pre tog ratnog krvoprolića iz devedesetih, u znamenitoj svojoj „Filosofiji palanke“. Jedan pisac primetio je da su mu tad junaci njegove knjige došli pod prozor: dijabolični junaci srpske patrijarhalne civilizacije, koji – danas je to

koji je vodio tokom Natovog bombardovanja Srbije, 1999, napisao je nešto što je iznenadilo neke čitaoce moje „Hronike“. Napisao je, naime, da je bombardovanje „zločin bez obzira na predistoriju zločina“. Nije se, dakle, priključio onima koji su mislili da je bombardovanje način da se skloni Milošević. Bilo je među takvima koji su odobravlali bombardovanje i njegovih prijatelja. Da se Milošević skloni, to je bezuslovno želeo, ali bombe je odbijao, čak i da služe jednoj takvoj ultimativnoj svrsi. „I moj otac ovako bi razmišljao“, zabeležio je na jednom mestu. Tu se onaj antinacionalist Konstantinović, pisac „Filosofije palanke“ i vođa „Druge Srbije“, pokazao sa jednom dodatnom dimenzijom svoje ličnosti: sa svojstvom građanskog patriote, koje (svojevstvom) onim prethodnima ništa ne oduzima.

Konstantinović je rođen u Subotici, u gradu na severu države, na granici sa Mađarskom, u jednom gradu koji je tipičniji za Srednju Evropu nego za Srbiju. Porodica se nije dugo zadržala u njemu, a grad nikad nije postao njegov poetski univerzum: nema subotičkih tema u njegovoj literaturi. Ali, ima nešto što Konstantinovića za rodni grad vezuje dublje od svega drugog: činjenica, naime, da je Subotica tačka na kojoj se ukrštaju nacije, jezici, vere, kulture. To sa- renilo, ta raznovrsnost, to je bilo ono što je njega privlačilo, i to ne kao prostor rođenja nego kao prostor mišljenja zasnovanog na doktrinri različitosti kao na doktrinri slobode. Doktrina različitosti kao doktrina slobode, to bi valjalo da zapamtimo. Na promociji jedne svoje knjige u Subotici, kad je već bio u zreлом dobu, on je to upravo i podvukao pozivajući se na Montenja kao na svog učitelja života:

Nije voleo pojam angažovani intelektualac, ali kad je Miloševićev srpski radikalizam isprednjačio u rušenju Jugoslavije, napustio je sjajnu izolaciju književnika, i stupio u otvorenu društvenu arenu: Panelisti Jakovljević, Cvetičanin, Arsić

„Kao da me je na to Montenj nagovarao, Montenj, čovek raznovrsnosti, čovek odbijanja istog, jedinstvenog“. I ovo bi valjalo da zapamtimo. Jer, sve je to i sam Konstantinović: čovek različitosti, raznovrsnosti, odbijanja istog, odbijanja jedinstvenog. Čovek u svetu nemogućeg konačnosti – nemoguća konačnost je takođe jedan njegov amblem. Čak ni slobodu on ne usvaja kao dogmu: radije uvek govori o oslobađanju nego o slobodi.

Otac – figura oca – jedna je od stvari koja dominira životom i delom mog junaka. Rat i otac. Prisutnost oca po pravilu se iskazuje kao jedna trajna napetost: otac, koji je prava studira i doktorirao u Francuskoj, i bio šef katedre prava na beogradskom Univerzitetu, očekivao je da sin krene njegovim stopama. Sin je pak hteo drugo: da bude pisac. Otada pa dalje, nije se uspostavljao samo jedan pritajeni konflikt oca i sina nego i konflikt jednog višeg reda: između prava i umetnosti, između poretka i slobode, između pristajanja i subverzivnosti. „Hteo je matematiku u našim strastima“, tako je otprilike Konstantinović mladi gledao Konstantinovića starijeg, i tako je to napisao na jednom mestu. „Nikad nije pročitao nijednu moju knjigu“, naveo je takođe u dnevniku, premda to mislim nije bilo sasvim tačno. Kao biograf, moram reći da sam nailazio na njihova pisma koja govore tonom lišenim animoziteta, i bacaju blago svetlo na njihov odnos: među sobom, oni su često brižna, topla bića. Ali, Konstantinovića sina mučio je problem autoriteta, kao takvog, i on o njemu nije govorio samo u vezi sa ocem, niti u vezi sa Ocem kao simboličkom figurom. On je protiv autoriteta ustajao kao dak u školi – protiv učiteljice – zatim i kao pesnik, na počecima književne karijere, kad ga je učutkao niko drugi nego Titov ideološki bič – Milovan Đilas, kasnije i sam Titova žrtva i slavni disident. Zamislite dvadesetogodišnjaka Konstantinovića iza ondašnje govodene zavese o čijim se pesmama izjašnjava Titov dofen ocenjujući ih modernističkim smećem! Konstantinović je napustio poeziju.

Nešto drugo, međutim, nikad nije napustio: nije napustio taj svoj duh subverzije. Bolje rečeno: taj ga duh nikad nije napustio. Bile su to pedesete godine prošlog veka, Tito je bio okrenuo leđa Staljinu ali ne sasvim i staljinizmu koji je diktirao umetnički ukus, sa socijalističkim realizmom kao vladajućim umetničkim pravcem. Konstantinović je svesrdno podržavao raskid Beograda sa Moskvom, govoreći mnogo kasnije da se nismo oslobodili 1945, kad su oterani nemački okupatori, nego 1948. kad su oterani Rusi. Sa Rusima je išlo ipak teže, bila je to žilava ideologija ždanovizma koja je kod nas živela i bez njih. Evo jedne amblematične priče. Konstantinović je 1952. za omladinski časopis napisao novogodišnji uvodnik, i časopis je zabranjen. Ne samo taj broj, nego je zabranjeno izlaženje časopisa za sva vremena.

Uvodnik je nosio naslov „Naše nužnosti“. On ima značaj ne samo za Konstantinovićevo književnu biografiju, nego je međaš u istoriji moderne srpske književnosti. Svoju inspiraciju nalazio je u sličnim naporima koji su nastojali da oslobode umetnički prostor za stvaralaštvo koje neće biti dirigovano od strane komunističke partije. Tekst je – kao manifest – stao na čelo tog procesa. Njegov pisac, Konstantinović, bio je književni početnik, baš onaj apsolutni početnik Dejvida Bouvija, koji je sa svoje dvadeset i četiri godine iza sebe imao nekoliko eseja, jednu zbirku pesama i izvesnu sumu novinskih recenzija. Ali, Konstantinovićeve ideje bile su veće od njegove biografije. Konstantinović će kasnije napisati znamenitije eseje i studije – o enformelu, recimo, ili o nemogućnosti smrti poezije – ali će „Naše nužnosti“ stajati ne samo kao divna uspomena jedne hrabre mladosti nego i kao jedan suštinski važan, dalekosežan estetički program. „Šta imaš sem papira, svojih cipela i svoje olovke“, pita Konstantinović u „Našim nužnostima“ svog književnog sabrata, i odmah mu odgovara: „Nemaš ti doma, ni krova, ni druga, ni ženu – ništa nemaš. Ti si umetnik“. Nemaš ni partiju – to nije rekao, ali je to bilo glavno što je za- pravo rekao.

Oto Bihalji Merin – jedan Berlinac u Beogradu, prijatelj Tomasa Mana – napisao je jednom o Konstantinoviću – da je nosio usud pisca malog jezika. Da je pisao na jezicima na kojima su pisali Džozs, ili recimo Beket, njegova bi dela – bio je siguran – imala istu recepciju u svetu. To su, naravno, procene, i mi im možemo ali i ne moramo pokloniti pažnju. Možda je problem sa jezikom osenio i Beket kad je Konstantinoviću nudio svoj novac da dođe u Pariz, da uči francuski, i da – uostalom, kao i on – piše na francuskom. Konstantinovićeve odluke: ne. Čarls Simić – vama sigurno dobro poznati Čarls Simić, koji je u mladosti obožavao Konstantinovića – prešao je sa svoga srpskog na engleski: sad ovde kod vas ima slavu vodećeg pesnika. Konstantinović je rekao „ne“ bez obzira na to što je Beket za njega bio Tolstoj našeg doba, a Beketov komad „Kraj partije“ magna karta njegovog književnog mišljenja, bez obzira na to, najzad, što su bili prijatelji. Greška? Ko to sad može znati. Konstantinovićeve saga sa Beketom počela je 1957, i trajala petnaestak godina. Profesorica Arsić govoriće o tome više. Ja ću dodati da su se zajedno našli, Konstantinović i Beket, u svetskoj antologiji radio drame koju su u 1963. izdali Nemci u Frankfurtu, i da je to vrh na koji se u svetu ispeo moj junak. Haj-

Nastavak sa IV strani

DA LI JE TRAMPIZAM IZRAZ DUHA PALANKE?

Nastavak sa III strane

demo još ovo: Beket je protežirao Konstantinovića kod svog londonskog prijatelja i izdavača Džona Kaldera, živopisnog leftiste, koji je na engleskom štampao Konstantinovićeve „Izlazak“ (u kojem Juda nije izdao Hrista). Baš u godini kad je Kalder u puritanskom Londonu izveo britansku premijeru „Rakove obratnice“ Henrija Milera.

U jednoj debati o mojoj knjizi, profesor Vladimir Zorić sa britanskog Univerziteta Notingem, izneo je gledište da je „sećanje na Konstantinovića najvitalniji i najznačajniji komemorativni lokus (lieu de memoire) u srpskoj kulturi“. Ja govorim, tu i tamo, da Konstantinović postaje jedna vrsta mita. Kao što je to ovde, ne znam da li grešim, Ajn Rend.

Kako god, on nije popularan ali je uticajan, njegova pojava prema svakom merilu velika je.

On je u književnosti bio avangarda onda kad je recimo nobelovac Ivo Andrić dominirao svojim realističkim romanima.

Pisao je protiv barbarogenija onda kad su tradicionalne i konzervativne književne struje forsirale upravo taj projekat naše navodno čedne, nepotrošene civilizacije – mlade rase – koja će spasiti umorni zapadni svet. Spasiti svet varvarstvom! Izazov je za mene pitanje šta bi autor „Filosofije palanke“ rekao za Trampa i trampizam? Da je Tramp barbarogenije? A trampizam izraz duha palanke?

Neki su Konstantinovića, nastavljajući, videli kao strano telo u srpskoj kulturi; kao otpadnika, apatrida, i čak izdajnika nacije jer je uvek imao smeštosti gledati i u njenoj priljavo lice. I zato je velika kontroverza.

Ali, ne brite: na drugoj strani su mnogi, ne manje njih, koji veruju da je njegova stvaralačka veličina nesporna, filozofska misao živa, moralna snaga neuporediva. Među takvima živi uverenje da je on kao filozofski mislilac otkrio tajnu šifru srpske sudbine. Završiču s ovim: neki drže da je guru, da je čak svetac. Nisam među njima. Između ostalog, nisam među njima jer pamtim da je u jednom pamfletu Konstantinović rekao: „Najviše se plašim toga da jednog dana ne postanem svetac.“

POČETAK KANONIZACIJE KONSTANTINOVIĆA NA SVETSKIM UNIVERZITETIMA

Post-stenfordski e-mail dijalog Branke Arsić i Branislava Jakovljevića: jedan autorski rezime onoga o čemu je bilo reči na panelu

Branka Arsić

Panel o Konstantinoviću na Stenfordu je bio divan. Drago mi je da se tako mnogo ljudi pojavilo da učestvuje u razgovoru o Konstantinoviću; i mislim da je struktura panela bila dobra: Cvetičanin da predstavi „genealogiju“ Konstantinovićevo delo, ti da govoriš o *Filosofiji palanke*, i ja da kažem nešto o „kasnom“ Konstantinoviću. Nadam se da je taj događaj početak kanonizacije Konstantinovićevo delo; mi ćemo se svakako potruditi da nastavimo razgovor na Istočnoj obali, i da se nađemo sledeće godine na seriji razgovora organizovanih na Kolumbiji, Brown-u i State University of New York. „Kanonizacija“ Konstantinovićevo rada – a tu reč upotrebljavam u tehničkom smislu, da označi početak studiranja Radetovog dela na značajnim svetskim univerzitetima – će, međutim, zahtevati bažičan rad prevodnja, koji si ti već herojski započeo priređivanjem *Filosofije palanke* za objavljivanje na engleskom jeziku. Kažem „herojski“ zbog kompleksnosti zadatka; u tom traktatu Rade nije koristio samo pojmove ustanovljene istorijom filozofije, nego je pokušavao da uzdigne u pojam svakodnevnice reči srpskog jezika, kao što je, na primer, reč „palanka“, za koju je teško naći adekvatan odraz u engleskom. Slažem se sa tvojim viđenjem smisla te reči u Radetovom tekstu, i vidim da odluka da se „palanka“ prevede kao „provincije“ može sistematičnije da se pojavljuje kroz tekst. Tokom našeg razgovora na Stenfordu, ja sam međutim izrazila rezervu oko izbora te reči imajući u vidu kako se „provincije“ upotrebljava u studijama post-kolonijalizma. Tamo ona označava geografske i kulturne prostore fizički i mentalno porobljene silama „metropole“, kao i progresivne snage otpora metropolama. U savremenim studijama kolonijalizma „provincija“ tako dobija pozitivan smisao – prostora koji proizvodi misli i snagu emancipacije – što direktno protivreči Radetovom razumevanju tog pojma (kao i pojma metropole). Ja se, dakle, brinem da bi prevesti „Filosofiju palanke“ kao *The Philosophy of Province* od samog početka – od naslova – uzrokovalo raznovrsne nepotrebne zabune. Sa

druge strane „parochialism“ izbegava takve bažične konfuzije, a mislim da ostaje veran duhu Radetovog argumenta; u Radetovoj misli „palanka“ je ipak i najpre mentalno i vrednosno stanje a ne geografska pozicija.

Branislav Jakovljević

Apsolutno. Podrazumevanje „palanke“ kao geografske odrednice predstavlja jedno od najgrubljih iskrivljenja u čitanju Konstantinovićeve knjige. Sudeći po tome što već na drugoj stranici knjige on jasno kaže da „svet palanke postoji samo u duhu“, Konstantinović je bio svestan ove opasnosti. Druga je stvar to što su naš jezik i srpska kultura iznedrili reč koja opisuje ovo stanje duha mnogo preciznije od mnogih drugih jezika. Reč „palanka“ dolazi od mađarske reci *palánk* i francuske *palanque*, koja opet vuče poreklo od latinske reči *planca* koja znači daska ili komad drveta, što objašnjava značenje palanque kao utvrđene naseobine. S druge strane, provincija je oblast, a ne stanište opasano palisadama. Konstantinović upravo ističe ovu izolaciju, ne kao nekakvu lokalnost, kao glavnu odliku palanke.

Veoma sam ti zahvalan na upozorenju oko prevoda naslova *Filosofije palanke* na engleski. Najbliže reči na engleskom su „provincije“ i „small town“. Prva je neprecizna, druga rogovatna. Ljiljana Nikolić je predložila „prvu ruku“ prevoda. Jedna od inicijalnih stvari oko kojih smo se dogovarali bio je upravo prevod naslova. Složili smo se da to bude *The Philosophy of Province*. Ako ne smislimo, onda je jezički ova reč može bolje da izdrži mnogobrojne rečenične varijacije u knjizi. Takođe, bitno je i to što Konstantinović kroz celu knjigu vrlo dosledno koristi reč „palanka“. Provincija se ne pominje, a malo mesto vrlo retko. Takvu konzistentnost je teško održati u prevodu. Naravno, ovo obraćanje čisto jezičkim problemima zanemaruje problem „prevoda“ u širem smislu, kao prelaska iz jedne u drugu, veoma različitu, kulturu. Tu je tvoja skepsa povodom našeg predloga oko prevoda naslova potpuno na mestu. Tvoje upozorenje dolazi u pravom trenutku, pošto upravo

ulazim u završnu fazu sređivanja prevoda i uređivanja knjige.

Ako se odmaknemo od semantike, mene zapravo zanima u kojoj meri su Konstantinovićevi uvidi, zasnovani na analizi srpske kulture, pre svega poezije, zapravo prevodi u druge kulturne obrasce, i u kom svetlu oni mogu da pokažu neke njihove odlike. Naša tribina održana je na krajnjem zapadu Sjedinjenih Država. Upravo odavde potiče jedna teorizacija provincije u odnosu na koju Konstantinovićevo fenomenologija palanke može da bude vrlo relevantna. Radi se, naime, o američkom filozofu Josiah Royceu, koji potiče upravo iz severne Kalifornije, i koji je, pošto je završio studije na Berkeleyu ubrzo po osnivanju ovog univerziteta, izgradio svoju filozofsku karijeru na Harvardu. Royce je tokom prve dekade 20. veka objavio nekoliko tekstova koji se obraćaju idejama zajednice i osećaja lokalnog, a među njima se svakako ističe „Provincijalizam“ iz 1902. (dakle, i sam period se izrazito podudara sa razdobljem kojim se bavi Konstantinović u „Filosofiji palanke“). On u ovom tekstu govori o vrlinama odanosti usko ograničenoj zajednici. Dok je on govorio o problemima Sjedinjenih Država posle građanskog rata, u njegovim idejama mnogi danas prepoznaju duboko ukorenjeni rasizam, dok drugi u njima vide neku vrstu „kritičkog konzervativizma“, odnosno potvrdu intelektualnog potencijala konzervativnih ideja. To, opet, možemo videti kao potvrdu Konstantinovićeve teze da je provincija locirana u duhu, odnosno u vremenu, i to upravo kao jedan pokušaj sopstvenog izuzimanja iz vremena. Provincija se pojavljuje u momentima izolacionizma, u SAD ili drugde.

Kad već govorimo o Royceu, meni je bilo jako zanimljivo kako ti postavljaš „kasnog“ Konstantinovića u filozofski milje *De kartove smrti*.

Branka Arsić

Royce bi trebalo da bude važan u našem razumevanju Konstantinovićeve *Filosofije palanke*, ne samo zbog kompleksnosti pojma lokalizma koji je predložio, a koji je – protivrečno – i parohijalan i kosmopolit-

ski, nego i zato što povezuje Konstantinovićevo mišljenje sa tradicijom američkog pragmatizma, od Emersona i William James-a do Stanley Cavell-a. To je tradicija odana razumevanju načina na koji „obična“ ili „svakodnevna“ – radije nego filozofski stilizovana – misao razmišlja. *Filosofija palanke* ustanovljava pojamovnu razliku između svakidašnjeg i „parohijalnog“ na način koji se bliži Emersonu i Jamesu, i njihovim opsesivnim pitanjima: „šta je leto,“ šta su „deca“, čemu zima, zašto kuvamo mleko na pećnici, o čemu govore ljudi na ulici? Ali to je takođe i tradicija koja nema mnogo zajedničkih odrednica sa Hajdegerovim elitnim iskustvom bića i jezika koji prezire svakidašnjicu kao navodno otuđeni, ne-pesnički način življenja (buduće studije Konstantinovića će odgovoriti na pitanje kako se njegovo razmišljanje o biću i jeziku suprotstavlja Hajdegerovom elitizmu). Konstantinovićevo razmišljanje je posvećeno „progresivnim“ običnim ljudima: brzo upotrebljena fraza kojom imenujem Radetovu odanost filozofski neobrazovanim „običnim“ ljudima odatim stalnoj promeni.

Ne šta neko jeste nego na koji način stalno postaje – to bi, čini mi se, bilo određenje ne-palanačke otvorenosti. Emerson je, slavno, rekao da svi ljudi žele da žive sigurnim i stabilnim životom, ali da za sve nas ima nade samo u nesigurnosti. U tom životu promene, u hrabrosti da se bude u nestalnosti, ili čak neodređen, u tome je Rade video nadu mišljenja i otpor palanačkoj zatvorenosti. Zato sam rekla da je njegova lojalnost bila na strani onih čiji su identiteti otvoreni uticajima i postojanju. U kontekstu poslednjeg Balkanskog rata to je shvaćeno kao ne-odanost nacionalnim identitetima. Ali Radetova misao ima više potencijala zato što takođe podrazumeva uskraćivanje odanosti svakom identitetu: polnom, rasnom, estetičkom, jezičkom (Beckett koji piše na francuskom ili „srpski“ pisci koji pišu na jugoslovenskom jeziku, na primer kao fantastični Bora Čosić, ili na engleskom, francuskom, itd. su primer ovog poslednjeg ideala).

Sa tog stanovista ja takođe tumačim Radetov kasni rad.

Dekartova smrt se tako može razumeti kao pružanje otpora zacrtanosti i formama, onome što je očekivano i neiznenađujuće. Evocirajući sužbe forme i spontanosti, opčinjenosti i slobode – predstavljene filozofijama Descartes-a i Montaignea – Radetova kasna misao se okreće tome da misli bez traga, ne nadajući se u uspomene i spomenike. Oslobođena identiteta naloženih prošlošću, ali ne i krivice i etike. Njegov kasni rad o Beckettu – koji je kritika ne samo Beckettovog estetskog elitizma, nego i čovečanske nesposobnosti da priča sa običnim ljudima, i jede skroman ručak na poprpljenoj mušmi u Rovinjskoj kući koja je kasnije Radetu bila brutalno oduzeta – takođe se treba razumeti kao kritika ne-demokratske misli, gde „ne-demokratija“ označava uzdignutost iznad običnog i siromašnog.

Ostaje ispred nas da razumemo zašto Rade nije ni na strani Montaignea ni Descartes-a. Šta se nalazi između figure i spontanosti, identiteta i postojanja? Kratak odgovor bi bio Pascal, ali šta to stvarno znači?

Branislav Jakovljević

Hteo bih da se okrenem prvom delu ovoga što si upravo rekao. Tvoje pominjanje Hajdegera u ovom kontekstu podsetilo me je, naravno, na njegov čuveni tekst „Stvaralački krajolji: zašto ostajemo u provinciji“ iz 1933. (i ovaj tekst, kao i onaj Roycea, pripada periodu kojim se bavio Konstantinović u *Palanci i Biću i jeziku*). On se ovde ne okreće filozofiji svakodnevnog govora u smislu koji ona ima u anglo-saksonskoj tradiciji, već koristi ono što on smatra svakodnevnim i jednostavnim da prikrije

Buduće studije Konstantinovića će odgovoriti na pitanje kako se njegovo razmišljanje o biću i jeziku suprotstavlja Hajdegerovom elitizmu: Branka Arsić

Provincija se pojavljuje u momentima izolacionizma, u SAD ili drugde: Branislav Jakovljević

„Mi ćemo se svakako potruditi da nastavimo razgovor na Istočnoj obali, i da se nađemo sledeće godine na seriji razgovora organizovanih na Kolumbiji, Brown-u i State University of New York“: Učesnici panela

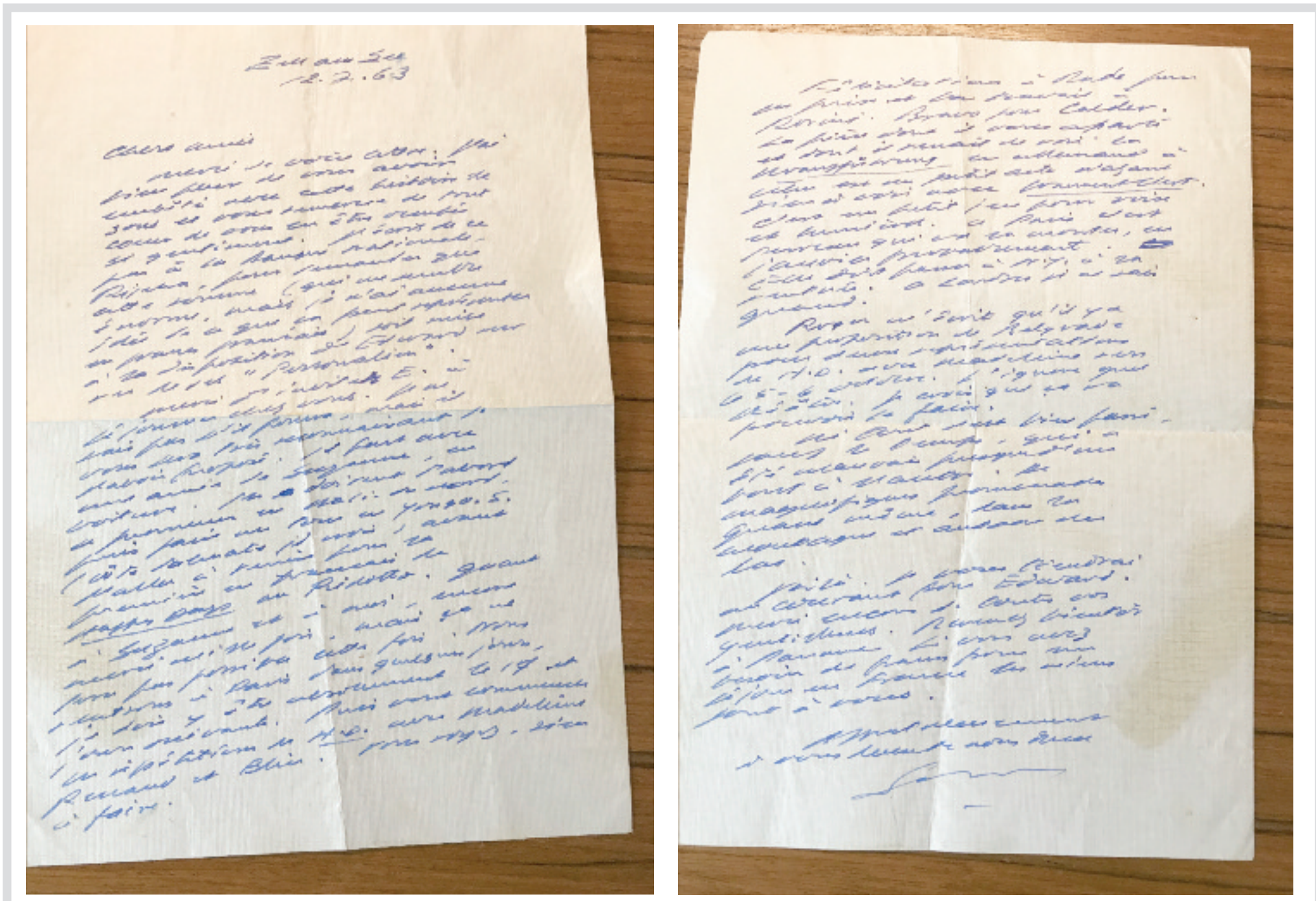
EMERSON JE, SLAVNO, REKAO DA SVI LJUDI ŽELE DA ŽIVE SIGURNIM I STABILNIM ŽIVOTOM, ALI DA ZA SVE NAS IMA NADE SAMO U NESIGURNOSTI. U TOM ŽIVOTU PROMENE, U HRABROSTI DA SE BUDE U NESTALNOSTI, ILI ČAK NEODREĐEN, U TOME JE RADE VIDEO NADU MIŠLJENJA I OTPOR PALANAČKOJ ZATVORENOSTI

upravo ono što ti nazivaš njegovim filozofskim elitizmom. Kako da razumemo taj elitizam? Ja ne mogu drugačije nego onako kako je Philippe Lacue-Labarthe video odnos između Hajdegerove filozofije i politike. Prema njegovoj hipotezi, Hajdegerov „zavet iz 1933. zasnovan je upravo na ideji hegemonije duhovnog i filozofskog nad samom političkom hegemonijom, što nas vodi do platonске *basileie*“. Te iste 1933, Hajdeger zaogrće tu hegemoniju duha u jednu hinjenu jednostavnost njegovog suseda, bavarskog seljaka: u tekstu o provinciji on tvrdi da se „filozofsko pregalaštvo ne događa u lebdjećim istraživanjima nekog ekscentrika. Ono pripada upravo posred seljačkog rada“. Tu onda dolazi ono foliranje sa odbijanjem poziva u Berlin i susreta sa starim seljakom, koji ga gleda čiljjeći i procenjuje njegovu odluku. Ono što Konstantinović zna jeste proračunatost i duboka pragmatičnost tog pogleda u kome se ovaj filozof prepoznaje. Nema tu ničega neproračunatog, izgredničkog, nepromišljenog, a najmanje ničeg samopregornog. Naprotiv. Tu se radi o pragmatičnosti najviše vrste.

Konstantinović u jeziku ne traži ovu jednostavnost racionalnog. Naprotiv, on traži prostotu. U njoj nema ničeg račun-džijskog i koristoljubivog. Čak i kad želi to bude, ona to ne može. *Biće i jezik* nije, kako su je neki videli, jedna kapriciozna antologija srpskog pesništva. Naprotiv. U njoj nema mesta za proizvoljnost ličnog ukusa i, još manje za zajedljivost ili zlonamernost. U Konstantinoviću ne dozvoljavaju njegova temeljitost i beskompromisnost. Osnovna ni *Bića i jezika* je po traga za jezikom koji izlazi iz sebe samog, koji samog sebe pobeđuje. To nije tupavo i inadžijsko „samoprocenjanje“ već samopregor, za koji račun-džijski čiljjaštih očiju ne znaju niti mogu da znaju. Upravo zbog toga u ovom osmotomlju posebno mesto zauzimaju pesnici ekscentrični, gubitnici i sumasišavši – upravo oni kojih se „apotekarski racionalizam“ najviše stidi i koje žurno odbacuje ili ih sažaljeva, što je još gore: to su Dušan Srežević, Dr Miloš Perović, ili Branko Ve Poljanski. A njihov princ je – Dis. Upravo u njemu Konstantinović nalazi desublimirajući sudar bića i jezika: tu, kaže on, „umiranje jezika jeste radanje bića“ zato što je „reč bića uvek buduća reč. Biće nema svoju reč [...] Ono traži naše osiromašenje i naše razvlašćenje“. U Konstantinovićevo sistem vrednosti, dijametralna suprotnost ovoj pesničkoj prostoti, jednostavnosti, zaboravnosti i, reći ću i to sa punom odgovornošću, gluposti, jeste „pesnik-pametnan čovek“, gospodstveni pesnik, recitator, Milan Rakić: tu je, Konstantinović veli, onemogućeno „sazimanje toka jezika i toka bića“, i zaključuje da iz te razdvojenosti izbija jedna „rdava savest“, dakle krivica. Ona je nepoznata većito nevinom i naivnom Disu.

Ispostavlja se da drama Konstantinovića nije u njegovoj prokazanoj od strane apotekara kulture i pesnika-pametnih ljudi. Oni njemu nisu mogli ništa. Nisu nikada ni počeli da razumeju njega i njegovu dramu. Paradoksalno, ona se sadrži u njegovoj intelektualnoj superiornosti, u snazi njegovog uma koji se nikada ničim nije dao razvlastiti. U tom smislu, njegova poslednja knjiga *Beket prijatelj* može se videti kao jedan čin samo-razvlašćivanja. U njoj, Konstantinović nalazi način da se liši jezika kroz pisanje: svoje, ali i tude. I tu izbija ona jednostavnost svakodnevnog o kojoj ti govoriš. Beckettova pisma Konstantinoviću nisu ni nalik traktatima koje je slao Georgesu Duthuitu. Naprotiv. Tu se govori o slatkom od šljivja i letovanjima, tu se šalju topli pozdravi i nede izvinjavanja, i razmejnju ljubaznosti i srdačnosti: tu svedočimo jedno poniranje jezika u obično i svakodnevno, s onu stranu identiteta, što bi rekao Konstantinović.

Beketovo pismo Konstantinoviću poklon Stenfordu

Dve stranice Beketovog pisma Konstantinoviću koje je Milica Konstantinović poklonila Stenfordu

„AKO SU VAM POTREBNI FRANCI ZA BORAVAK U FRANCUSKOJ, MOJI SU I VAŠI“

Radomir Konstantinović

1) Pismo je poslato na našu rovinjsku adresu. Kaća je pozvala Edvarda da nas poseti u Rovinju, pri povratku iz Venecije. Ali ne sećam se da li nas je Edvard posetio, a naša prepiska sa Beketom iz tog vremena uništena je u Rovinju. Zajedno sa ostalim mojim hartijama, i knjigama, pisma Beketova razbacana su po ulici Montalbano, koja je u međuvremenu pretvorena u dubrište. (Jer mržnja pretvara sela u gradove u dubrište.) Eto, tako se Beket, pesnik dubrišta, našao na dubrištu Montalbano: ipak je dakle došao u Rovinj, makar i kao hartija za smeće?

Dostojno Beketa? Dostojno i nas, u ovoj noći u kojoj sve se pretvara u dubre: „Polazeći nekidan pokraj kuće R. Konstantinovića, vidjeh na dnu dubrišta njegovu biblioteku – knjige izgažene, razbacane, pocijepane, kao da je to neko činio u bijesu i sa mržnjom“ (Mirko Kovač, u pismu Filipu Davidu, 27. avgusta 1992: Knjiga pisama 1992-1995, Split, 1998). – „Jednom, davno, kada sam iz onog grada (iz Beograda) odlazio, zauvek, Rade mi je dao ključ svoje kuće, rovinjske. A ta je u međuvremenu bila devastirana i rasturena od hudih ljudi. Pa nisam imao šta otključati ni zaključati. Nego je sve bilo otvoreno, a nekim slučajem, na okolnom dubrištu, našao sam jednu knjigu iz njegove sobe, koja je bila knjiga o pravopisu. Pa sam tu knjigu o ispravnosti pisanja sačuvao, iako je ovo jedna kontradiktorna knjiga. Zato što uči kako treba pisati, umesto da već jednom napišu knjigu kako ne treba pisati, ništa i ni za koga!“ (Bora Čosić, Epilog za povest o Miškinu: razbijena šolja Decartesova, u zborniku O „Dekartovoj smrti“ R. Konstantinovića, 1998).

2) Kalder (John Calder) je engleski izdavač i prijatelj Beketov. Beket je njemu preporučio moj Izlazak (1960). Vidim u svojoj beležnici da nas je Kalder posetio u Beogradu u leto 1963, u dva mah: 19. i 27. juna, kad smo potpisali ugovor. Izlazak je izašao iz štampe (Calder and Boyars) 1965, u prevodu E. D. Goja, pod naslovom Exitus. – „Bravo za Kaldera“: Beket mi čestita sopstveno delo.

3) Ova „mala igra za glas i svetlost“, koju tu pominje uzgredno, kao nešto ne preterano značajno, jeste Komedija, igra koju je Kaća doživela (u Pavillon de Marsan, – vidim to po njoj beležnici iz 1964, 19. juna; nisam tad bio sa njom u Parizu) kao „bahovsku fugu“: „Sam je zaista napisao bahovsku fugu. Veoma mi je žao što sam ga videla samo jedanput. Mršav je kao skelet, ali žilava je to životinja, živeće još dugo“.

4) Ovo: „Dodite uskoro opet u Pariz“ tek noćas čujem dobro. (Bolje nego što bih voleo?) Ali to je svetlost koju ja čujem, svetlost podneva, na Bulevaru Monparnasa: čujem njega, kako peva (ne znam koje godine, ne znam kog dana), najpre jedva čujno (onako kako je i govorio: gotovo zatvorenih usta?), a ipak sve glasnije: vozio nas je na ostrvo Sv. Luja, na ručak, svojim 2CV. (Voleo je taj auto. Čujem od njegovih biografa da mu je ostao veran do smrti. Taj auto savršeno mu je odgovarao. Voleo je da vozi, ali sa rukama kao prebijenim u laktovima, sa licem uz šoferšajbnu, kao da će tako bolje da vidi.) Bila je to neka stara francuska dečja pesmica. Stara a dečja. To je sve što znam. Ne mogu da se setim melodije; ne mogu da se setim reči. Ali to je Beket, svakako, onaj najdublje skriven: onaj star, a dečji. (Kako li je umro? šta je video, šta čuo?) Kaća mu se pridružila (Kaća je umrla u Urgentnom centru, 1996, na Beketov rođendan 13. aprila), pa su pevali zajedno. „Dodite uskoro opet u Pariz“. Još ih ja čujem.

Iz knjige Beket prijatelj

Poseban događaj u ovome događaju zbio se na samome kraju razgovora kada je Radivoj Cvetičanin odgovarao na pitanje o odnosu Beketa i Konstantinovića i saopštio prisutnima da je Konstantinovićeve udovica dr Milica Konstantinović u znak zahvalnosti za organizaciju ovog razgovora poslala Stenfordu na dar jedno Beketovo pismo koje je ovaj uputio Radomiru Konstantinoviću 1963. Niko nije mogao sakriti oduševljenje ovim velikodušnim gestom. Pismo sa hijeroglifskim Beketovim rukopisom odmah je steklo status relikvije koju su prisutni razgledali sa ogromnom znatiželjom. Milici Konstantinović zahvalili su na poklonu profesor Pavle Levi, direktor Centra za istočne studije, i dr Rebeka Vingfield, kuratorica za američku i britansku književnost u stenfordskoj biblioteci.

Učesnici panela razgledaju Beketovo pismo

Pavle Levi, Branislav Jakovljević, Radivoj Cvetičanin i Branka Arsić na završetku panela

Zell-am-See
12-7-63
Chers amis,
Merci de votre lettre. J'ai bien peur de vous avoir embêté avec cette histoire de sous et vous remercie de tout coeur de vous en être occupé si gentiment. J'écris de ce pas à la Banque Nationale de Rijeka, pour demander que cette somme (qui me semble énorme, mais je n'ai aucune idée de ce que ça peut représenter en francs français) soit mise à la disposition de Edvard sur un de ses Personalien.
Merci d'inviter E. à déjeuner chez vous. Je ne sais pas s'il pourra mais il vous sera très reconnaissant de l'avoir proposé. Il part avec un ami de Suzanne en voiture. Ils doivent d'abord se promener en Italie du Nord, puis faire un tour en Yougos. (côté Dalmatie je crois, avant d'aller à Venise pour la première en français de Happy Days au Rialto.) Quant à Suzanne et à moi, encore merci mille fois, mais ça ne sera pas possible cette fois. Nous rentrons à Paris dans quelques jours, je dois y être absolument le 17 et jours suivants. Puis vont commencer les répétitions de H.D. avec Renaud et Blin. Vous voyez, rien à faire.
Félicitations à Rade pour le prix et bon travail à Rovinj. Bravo pour Calder. La pièce dont il vous a parlé et dont il venait de voir la Urführung en allemand à Ulm est un petit jeu pour voix et lumière. A Paris c'est convenu qui va la monter, en janvier probablement. Elle doit passer à N.Y. à la rentrée. A Londres je ne sais quand.
Roger m'écrit qu'il y a une proposition de Belgrade pour deux représentations de H.D. avec Madeleine vers le 5-6 octobre. J'ignore quel théâtre. Je crois que ça va pouvoir se faire.
Ici tout s'est bien passé sauf le temps, qui a été mauvais presque d'un bout à l'autre. De magnifiques promenades quand même, dans la montagne et autour du lac.
Voilà, je vous tiendrai au courant pour Edvard. Merci encore de toutes vos gentilleses. Revenez bientôt à Paris. Si vous avez besoin de francs pour un séjour en France les miens sont à vous.
Affectueusement de nous deux à vous deux.

Sam

Cel-am-Ze
12.7.63.
Dragi prijatelji,
Hvala vam za pismo. Veoma strahujem da sam vas ugnjavio pričom o parama i zahvaljujem vam od sveg srca što ste se tako ljubavno time pozabavili. Iz ovih stopa ću pisati Narodnoj banci u Rijeci i zamoliti da se ta suma (koja mi izgleda ogromna, ali nemam nikakvu predstavu koliko je to u francuskim francima) prenese na jedan od Edvardovih "Personalien".
Hvala vam što se pozvali E. kod vas na ručak./1/ Ne znam da li će moći, ali će vam biti vrlo zahvalan što ste to predložili. On polazi kolima s jednim Suzaninim prijateljem. Prvo moraju da se prošetaju po severnoj Italiji, a zatim će napraviti turu po Jugoslaviji (po Dalmaciji, čini mi se), pre nego što krenu u Veneciju na premijeru Happy Days na francuskom Rijaltu. Što se Suzanne i mene tiče, hiljadu puta hvala, ali ovog puta neće biti moguće. Vraćamo se u Pariz za nekoliko dana, apsoutno moram biti tamo 17. i narednih dana. Zatim treba početi probe sa Madlen Reno i Blenom. Vidite i sami, tu se ništa ne može.
Čestitanja Radetu za nagradu i dobar rad u Rovinju. Bravo za Kaldera./2/ Komad o kojem vam je govorio i čiju je Urauführung na nemačkom upravo video u Ulmu mala je jednočinka koja nema nikakve veze sa Comment c'est. To je jedna mala igra za glas i svetlost./3/ Dogovoreno je ko će je režirati u Parizu, verovatno u januaru. Trebalo bi da se igra u Njujorku na početku sezone. U Londonu ne znam kad.
Rože (Roger Blin) mi piše da je iz Beorada stigla ponuda za dve predstave. H.D. sa Madlen oko 5-6. oktobra. Ne znam o kom je pozorištu reč. Mislim da je to izvodljivo.
Ovde je sve bilo dobro osim vremena, koje je bilo loše gotovo od početka do kraja. Ipak, divne šetnje u planini i oko jezera.
Toliko zasada; obavestiću vas o Edvardovim planovima. Još jednom hvala za sve ljubaznosti. Dodite uskoro opet u Pariz. Ako su vam potrebni franci za boravak u Francuskoj, moji su i vaši./4/ Srdacan pozdrav i od nas dvoje vama dvoma.

Sam

Danas

I FONDACIJA STANISLAV VINAVER

**GODINU DANA
OD IZLASKA IZ ŠTAMPE**

SA ZADOVOLJSTVOM SAOPŠTAVAMO:

da je o ovom našem izdanju na promocijama, tribinama i okruglim stolovima razgovarano u Sarajevu, Beogradu, Tuzli, Subotici, Novom Sadu, Kragujevcu, Puli, Podgorici, Kraljevu.

SA ZAHVALNOŠĆU ISTIČEMO:

da su o knjizi ili povodom nje pisali ili govorili

Miljenko **Jergović**, Latinka **Perović**, Svetislav **Basara**, Mile **Stojić**, Grujica **Spasović**, Zoran **Panović**, Bora **Čosić**, Milan **Vlajčić**, Filip **David**, Gojko **Tešić**, Zoran **Ćirjaković**, Slobodan **Šnajder**, Oto **Tolnai**, Duško **Radosavljević**, Boško **Kovačević**, Boris **Pavelić**, Žika **Berisavljević**, Aleksandra **Đurić Bosnić**, Teofil **Pančić**, Branislava **Vasić Rakočević**, Vladimir **Zorić**, Branislav **Jakovljević**, Ivan **Milenković**, Branko **Romčević**, Gazela **Pudar**, Milivoj **Bešlin**, Predrag **Krstić**, Nenad **Prokić**, Novica **Milić**, Vlaho **Bogišić**, Milan **Rakovac**, Marija **Mitrović**, Branka **Arsić**, Marko **Špadijer**, Živko **Andrijašević**, Vladimir **Marović**, Aleksandar **Jerkov...**

Panel na američkom univerzitetu Stenford finale je prve sezone u životu ove knjige

Knjigu možete kupiti u boljim knjižarama i u redakciji Danasa

Knjiga „KONSTANTINOVIĆ. Hronika“ Radivoja Cvetičanina na 815 strana, uz oko 100 fotografija, dokumenata i ilustracija, i 1000 imena u Indeksu ličnosti, govori o životu i delu književnika i filozofa Radomira Konstantinovića. Izdavači **Dan graf (Danas)** iz Beograda i **Fondacija Stanislav Vinaver** iz Šapca ističu da je u pitanju **NAJVEĆA BIOGRAFIJA SAVREMENE SRPSKE KNJIŽEVNOSTI**.

Autor knjige „Konstantinović. Hronika“ **RADIVOJ CVETIČANIN** (1947) diplomirao je književnost na Beogradskom univerzitetu. Kao novinar pisao je u vodećim srpskim listovima Politici i Borbi, i u nedeljniku NIN, a suosnivač je i nezavisnog dnevnika Danas, čiji je komentator. Priređivač je knjige „Nova Evropa“, o diplomatskim izveštajima Miloša Crnjanskog. Bio je savetnik predsednika Srbije Ivana Stambolića, i predsednika Vlade SR Jugoslavije Milana Panića. Prvi je ambasador Srbije u Hrvatskoj. Tu dužnost obavljao je od 2005. do 2009. godine. O ambadorskim danima, 2012. objavio je dnevnik „Zagreb indoors“.

Rekli su o Cvetičaninovoj knjizi:

„I onda mu se ... nad grobom pojavio jedan temom opsesionirani novinar, i priredio mu vjerojatno najtemeljitiiju biografsku kroniku u povijesti srpske i inih južnoslavenskih književnosti ... po mnogo čemu veliku i lijepu, koja se čita bez daha“.

Miljenko Jergović, Jutarnji list, 5. avgust 2017.

„Ovog leta taj resurs (knjiga na srpskom jeziku) obogaćen je izvrsnom knjigom Radivoja Cvetičanina Konstantinović. Hronika.“
Latinka Perović, Istina.Idp.rs 4. septembar 2017.

„Cvetičaninova monografija jedinstvena je književnopovijesna sinteza, uporediva jedino možda s Kronologijom o Krleži Stanka Lasića“.

Mile Stojić, Radio Sarajevo, 8. septembar 2017.

„Ovo je veliki poduhvat“.
Bora Čosić, Parobrod, iz Berlina, 17. septembar 2017.

„To je čudo od knjige“.
Filip David, Parobrod Beograd, 19. septembar 2017.

„Ne znam za evropeizovanog Vučića, ali bojim se da Cvetičaninov životopis svetog Radomira Građanskog ovde neće čitati većina građanskih vernika koji su ga kupili i kao ikonu ponosno izložili na modernim „lkeinim“ policama. Ovakve knjige uglavnom služe da potvrde pravoverje, naročito kada je ono novo i nedomišljeno, vođeno mržnjom a ne ljubavlju“.

Zoran Ćirjaković, 20. septembar 2017.
Blog: Nepismeni đavolji advokat

„To je veličanstvena knjiga“.
Slobodan Šnajder, Cum grano salis, Tuzla, 23. septembar 2017.

„Čudesno djelo o ocu Druge Srbije“.

Boris Pavelić, Novi list Rijeka, 25. septembar 2017.

„Ovaj čitalac tvrdi da se radi o biografiji, znalački i sa strašću ispisanom, biografiji kakvu ni jedan drugi naš pisac nije dobio“.

Teofil Pančić, Vreme, 2. novembar 2017.

„Cvetičaninova knjiga je epski poduhvat“.

Vladimir Zorić, Univerzitet Notingem, na okruglom stolu Insittuta za filozofiju, 21. novembar 2017.

„Velika knjiga o velikom piscu kakvu nema nijedna južnoslavenska književnost, niti ijedan južnoslavenski pisac, nema je u regionalnoj kulturi“.

Marija Mitrović, profesorica Tršćanskog univerziteta, na Sajmu knjiga u Puli, 9. decembar 2017.

„Konstantinović. Hronika iz istraživačkog pera Radivoja Cvetičanina je jedna od onih lijepih debelih knjiga, kojima se divite kad ih iznenađeno, lake kao pero, uzmete u ruke. Sa crno-bijelih korica vas gleda markantni i melanholični Konstantinović. Volim lijepe knjige. U ovoj je sadržina takva – baš tako bih rekla – lijepa“.

Radmila Vojvodić, Pet naslova koje preporučuje, Antena M Podgorica, 1. mart 2018.

„Kad bih mogao da zamislim raj proučavanja srpske književnosti i kulture, onda bi on izgledao tako da svaki srpski pisac, svaki mislilac, dobije jedno ovakvo delo posvećeno njemu. To bi bilo fantastično“.

Aleksandar Jerkov, Narodna biblioteka Kraljevo, 21. maj 2018.